

Dostojanstvo i krhkost ljudske osobe: personalistički pristup zdravstvenoj i sestrinskoj skrbi

The dignity and fragility of the human person: a personalistic approach to health and nursing care

Kristijan Pajdaković

Student prijediplomskog studija sestrinstva, Sveučilište u Zadru – Odjel za zdravstvene studije, Splitska 1, 23 000 Zadar

Sažetak

Članak istražuje pojmove ljudskog dostojanstva i ranjivosti kroz personalistički pristup u kontekstu sestrinske skrbi. Cilj je prikazati kako filozofski personalizam može obogatiti sestrinsku praksu i razumijevanje odnosa prema pacijentu kao osobi. Takav okvir može pridonijeti razvoju humanije i etički osjetljivije zdravstvene prakse.

Povijest promišljanja o ljudskom dostojanstvu i krhkosti života seže još u antičko doba i proteže se sve do današnjih dana. Čovjek kao osoba ima urođeno dostojanstvo, ali i ranjivost koja se osobito manifestira u bolesti i patnji. Personalistički pristup, uz biomedicinski i holistički, ističe odnos, odgovornost i empatiju, što je u skladu s temeljnim vrijednostima sestrinstva.

Personalistička misao može biti koristan vodič suvremenom čovjeku u suočavanju s aktualnim krizama, osobito krizama osobnosti, pomažući mu da ponovno pronađe sebe, svoje dostojanstvo i nutrinu te da se izgradi u autentičnu osobu koja neće biti pasivni promatrač života, nego njegov protagonist. Unatoč svekolikom napretku svijeta, osobni napredak nikada ne smije biti zanemaren ni drugotan. U tome valja prepoznati poticaj personalizma – povratak osobi.

Glavne riječi: ljudsko dostojanstvo, ranjivost, osoba, personalizam, etika, filozofija, sestrinska skrb

Kratak naslov: Dostojanstvo i krhkost osobe

Abstract

This article examines the concepts of human dignity and vulnerability through a personalistic approach within the context of nursing care. Its aim is to demonstrate how philosophical personalism can enrich nursing practice and deepen the understanding of the nurse–patient relationship as an encounter between two persons. Such a framework may contribute to the development of a more humane and ethically sensitive healthcare practice.

The reflection on human dignity and the fragility of life dates back to antiquity and continues into the present. The human person possesses inherent dignity but also a vulnerability that becomes especially evident in illness and suffering. The personalistic approach, alongside biomedical and holistic models, emphasizes relationship, responsibility, and empathy, all of which correspond to the core values of nursing.

Personalistic thought can serve as a valuable guide for the contemporary person in facing current crises, particularly crises of identity, helping one rediscover their dignity, inner depth, and authenticity. It encourages the growth of a person who is not a passive observer of life but an active participant in it. Despite the world's progress, personal growth must never be neglected or regarded as secondary. In this lies the essential impulse of personalism: a return to the person.

Keywords: human dignity, vulnerability, personhood, personalism, ethics, philosophy, nursing care

Short title: Dignity and Fragility of the Person

Received / Primljeno October 30th 2025 / 30. listopada 2025.;

Accepted / Prihvaćeno December 3rd 2025 / 3. prosinca 2025.;

Autor za korespondenciju/Corresponding author: Kristijan Pajdaković, mag. theol., student prijediplomskog studija sestrinstva, Sveučilište u Zadru – Odjel za zdravstvene studije, Splitska 1, 23 000 Zadar, Mob. 091/155-9081, E-mail: kristijan.pajdakovic123@gmail.com

Uvod

Suvremeno sestrinstvo često je opterećeno aktualnim zdravstvenim problemima, među kojima je trenutačno najizraženiji nedostatak medicinskih sestara. Možemo li stoga zaključiti da se, zbog nedostatka sestrinskog kadra i povećanjem zdravstvenih potreba, sve više gubi onaj primarni sestrinski pristup pacijentu kao osobi koja ne traži samo medicinsko-tehničke zahvate i administrativne postupke [1]?

Ideal sestrinskog pristupa jest cjeloviti pristup usmjeren prema pacijentu kao osobi, uvažavajući holističke elemente sestrinske skrbi. Da bi se ostvarila praksa holističkog pristu-

pa pacijentu, nužno je prepoznati osobu kao cjelovito biće ili, radi lakšeg shvaćanja, slojevito biće. Da je nemoguće u potpunosti zadovoljiti sve pacijentove potrebe, potvrđuje i poznata autorica, teoretičarka i, prije svega, medicinska sestra Virginia Henderson. Ipak, možemo mu pomoći u aktivnostima koje pridonose stanju koje on (pacijent) smatra zdravljem, oporavkom ili mirnom smrću [2].

Hoćemo li uvijek uspjeti ostvariti najizvršnji pristup i ishod za pacijenta? Vjerojatno, i nažalost, ne. Trebamo li se, unatoč tomu, uvijek truditi da pacijent ne bude objekt potrebe u području našeg zdravstvenog djelovanja, nego subjekt,

štoviše – osoba s kojom ostvarujemo zajednički cilj? Svako.

Ovim radom želimo otvoriti još jedno, u našem sestrinskom svijetu, nedovoljno istraženo područje. Ne želimo se zadovoljiti poznatim pristupima pacijentu – biomedicinskim i holističkim – nego želimo otkriti, analizirati i uvrstiti među ideale sestrinske prakse personalistički pristup koji otkriva unutarnju vrijednost, dostojanstvo i jedinstvenost osobe.

Ljudska osoba između dostojanstva i ranjivosti

Cilj širenja spoznaje o čovjeku kao osobi može biti bolji pristup osobi – vrijedno umijeće medicinske sestre. U tom je nastojanju neophodno konzultirati filozofsku antropologiju koja se, uz solidno utemeljeno praktično znanje, bavi čovjekom i svim njegovim dimenzijama. Antropološka spoznaja nastojanja imaju među svim znanostima posebno mjesto jer je u njima čovjek ujedno objekt i subjekt pitanja i znanja [3]. Ona u istraživačku praksu unose ono što je zasigurno svatko od nas barem jednom u životu imao kao predmet razmišljanja: Tko sam? Što je moje postojanje? Koje je moje određenje? Filozofska antropologija, dakle, ima formu samorefleksije [3]. Jednom rečenicom, antropologija bi ljudsku osobu definirala kao jedinstveno biće tjelesnog i duhovnog života, razumno i slobodno, koje živi u odnosu prema drugima i neprestano traži smisao svojega postojanja.

Tražnje smisla pitanje je koje zaokuplja čovjekov um od antike do danas. To se pitanje tijekom povijesti razvijalo i u svakoj je etapi filozofskog promišljanja o čovjeku mijenjalo svoj oblik. Ako govorimo o antičkim vremenima kao početku filozofske misli, grčki duh bio je zaokupljen neumornim postavljanjem pitanja. Za njega sve ostaje otvoreno, neizvjesno i neistraženo. Antički čovjek traži i istražuje eksperimentirajući s najrazličitijim pretpostavkama, sve dok se naposljetku ne stekne ne samo obilje spoznaja nego i prava tipologija mogućih stajališta i oblika shvaćanja [4]. Grčki duh ne pokušava učiniti ono što je karakteristično za srednjovjekovnu volju – iskonstruirati svijet kao cjelinu i unutar njega pojedincu dodijeliti nužno mjesto prema nekom načelu [4].

Ako se pomaknemo u razdoblje srednjeg vijeka, srednjovjekovni je čovjek gonjen silovitom potrebom za istinom, ne samo o svijetu nego i o sebi samome. Znanstveno istraživanje svijeta u novovjekovnom smislu srednji vijek jedva poznaje [4], stoga izvor i autoritet ostaju antička, prije svega Aristotelova, literatura. Srednji vijek razvija ono što je antika postavila – ne okreće leđa dosad stečenom, nego i pri eventualnim nejasnoćama nastoji pronaći objašnjenje s pomoću posredujućih tumačenja. Sve to dolazi do izražaja u sintezama srednjovjekovne spoznaje, u *sumama* u kojima se međusobno povezuju teologija i filozofija, učenje o društvu i učenje o životu. Te sinteze stvaraju moćne misaone konstrukcije koje se novovjekovnom duhu mogu činiti stranim sve dok ne shvati njihovu dublju nauku: ne treba empirijski istraživati nepoznatost svijeta ni racionalnom metodom rasvijetljavati njegove činjenice, nego, s jedne strane, iz sadržaja objave, a s druge strane, iz principa i uvida antičke filozofije izgraditi cjelovit „svijet“ [4].

Novovjekovna filozofija značajnije mijenja fokus svojih promišljanja i istraživanja. Pojavljuje se izraženija subjektivnost, veća svijest o autonomiji i osobnosti. Individua sama sebi postaje zanimljivom; prihvaća promatranje i psihološku analizu. Znanost, politika, gospodarstvo, umjetnost i pedagogija sve se svjesnije odvajaju od spona vjere stvarajući vlastitu autonomiju polazeći iz vlastite naravi [4]. Do tada je čovjek bio u središtu, ali s dolaskom novog vijeka postaje tek jedna etapa stvaranja u nizu stvorenog. Znanstvena slika svijeta postala je točnija, ali jasno se uočava da se čovjek u njoj još uvijek ne osjeća „kod kuće“. Tehnološki napredak novi je vijek opravdavao svojom korisnošću za boljitak čovjeka čime se, nažalost, prikrivalo opustošenje koje je proizlazilo iz njegove beskrupuloznosti [4]. Svijet je doživio revoluciju u mnogim područjima, a napredak je bio znan.

Ono što zaustavlja pogled na ljudskoj osobi jest promjena u odnosu prema osobnosti i subjektu. Iskorakom u novi vijek čovjek se oslobađa srednjovjekovnih spona i postaje vlastitim gospodarom – čovjekom autonomnog stava. Filozofski se taj stav izražavao u teoriji o subjektu kao osnovi svakog poimanja, politički u ideji građanskih sloboda, a životno u predodžbi da ljudska individua u sebi nosi vlastiti unutarnji lik koji je sposobna i obvezatna razvijati iz sebe same te ostvarivati vlastito postojanje [4]. No, je li zaista postala slobodna? Etičke manjkavosti postajale su sve očitije. S jedne strane sjala znanstvena revolucija i čovjek koji postaje subjektom spoznaje i upravlja svijetom; prosvjetiteljstvo rađa čovjeka kao racionalno biće koje se oslobađa „mraka neznanja i praznovjerja“, no ujedno započinje proces gubitka duhovne dimenzije čovjeka. Čovjek postaje tek kotačić u društvenom i industrijskom mehanizmu – industrijalizaciji i kapitalizmu. Nameću se pitanja: Je li napredak sa sobom donio veću neslobodu? Kako je čovjek morao izgubiti sebe stapajući se s masom?

Ulaskom u moderno doba (20. stoljeće) moglo bi se reći da je čovječanstvo doživjelo pomračenje gore od ijednog prije. Dok neki srednji vijek nazivaju „mračnim“, postavlja se pitanje nije li upravo novi vijek, odnosno moderno doba, daleko mračnije. Dva svjetska rata, u našoj domovini i onaj treći – Domovinski rat – te niz totalitarnih režima, logori, genocidi i mnoga druga razaranja unazadili su čovjeka više nego ikada. Uz nebrojena kršenja ljudskog dostojanstva i prava na život, razvilo se i nekoliko filozofskih pravaca koje su oblikovali poznati mislioci poput Kierkegarda, Heideggera, Sartrea, Camusa, Jaspersa, Marcela, Ricoeura i drugih. U njihovim je idejama čovjek biće slobode i tjeskobe – okruženo pitanjima smisla života i smrti. Fenomenologija, egzistencijalizam, hermeneutika, analitička filozofija, pragmatizam i neopragmatizam, marksizam i neomarksizam, poststrukturalizam i postmodernizam, filozofija dijaloga i personalizam, filozofija znanosti te razvoj etike – svi su tražili svoje mjesto u svijetu i svoje pravo na filozofiranje. Neki su nastojali ostvariti dobro čovjeka i njegovo oslobođenje iz doba tjeskobe, dok je drugima to dobro ostajalo tek predmet promišljanja.

U suvremenom dobu svakodnevno se susrećemo s globalizacijom, digitalizacijom, virtualnim zajednicama i potrošačkim društvom. Ipak, ohrabrujuće je što raste svijest o ljudskim pravima i dostojanstvu, ekologiji i duhovnosti. Govoriti o ljudskom dostojanstvu i ljudskim pravima nije nimalo

zahvalna tema, a povijesni pregled koji smo iznijeli pokazuje da je riječ o temi koja je često bila kamen spoticanja [5]. Čežnje moćnih ideologija i njihovih predstavnika težile su radije uniformiranom mnoštvu nego autentičnim osobama – onima koje iz vlastite unutarnje snage zahvaćaju u zbiljnost svakodnevice. Evolucija čovjeka od individue do mase, kao posljedica totalitarnih režima i ideologija, poticaj je da se vratimo korijenima i ponovno otkrijemo svoje dostojanstvo, ne zanemarujući pritom svijest o vlastitoj krhkosti.

Pitamo li se gdje nestaje ljudsko dostojanstvo, potrebno je analizirati njegove pretpostavke. Što je preduvjet ljudskog dostojanstva? Sloboda. Ako osoba, makar i u najmanjoj mjeri gubi slobodu i mogućnost odlučivanja o sebi, tada u ustavnopravnom smislu prestaje biti osobom, upravo zato što je sloboda temeljno pravo na ljudsko dostojanstvo [5]. Članak 3. Opće deklaracije o ljudskim pravima navodi: „Svatko ima pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost.“ [6]. Stoga se obvezujući sadržaj ljudskog dostojanstva, njegova čvrsta jezgra, može izraziti samo minimalnim poimanjem: čovjeka čini čovjekom njegova sposobnost da slobodno djeluje i ostvaruje se u moralnom i odgovornom smislu [7]. Čovjekova sloboda nije sama sebi svrha, nego mu omogućuje opredjeljenje za dobro. Samo se u činu, duboko ljudskom i moralno dobrom, čovjek ostvaruje kao osoba [8].

O tome govori najpoznatije filozofsko djelo Karola Wojtyły „Osoba i čin“, koje čini središte njegove personalističke etike. Wojtyła donosi antropologiju koja se suprotstavlja materijalizmu, relativizmu, totalitarizmu i individualizmu. On snažno ističe da sreća znači ostvariti se kao osoba koja djeluje svjesno, voljno i slobodno.

Spoznaju o ljudskom dostojanstvu i bogatu povijest koja je oblikovala ove stavove čovječanstvo duguje klasičnoj filozofiji, kršćanskoj etici i europskom humanizmu. Ovo trojstvo i danas ostaje snažan izvor obrane ljudskog dostojanstva. Zaključno valja istaknuti da poštivanje ljudskog dostojanstva zahtijeva, kao minimum, obranu života svih članova ljudske zajednice – rođenih i nerođenih, zdravih i bolesnih [7].

Personalistički pristup zdravstvu i sestrinstvu

Iako cilj ovog rada nije detaljno prikazati dugu povijest personalističke filozofije u svim etapama njezina razvoja, ipak je potrebno iznijeti nekoliko temeljnih postavki jer je upravo personalistički pogled temelj razumijevanja ove teme.

Prema nekim autorima, personalizam seže u daleku prošlost, no svoj vrhunac doživljava u 20. stoljeću. Suvremeni personalizam nastaje u Francuskoj tridesetih godina 20. stoljeća kao intelektualna, društvena i etička reakcija na krizu koja je tada pogodila Europu [9]. Riječ je o ekonomskoj, političkoj, duhovnoj i civilizacijskoj krizi koja, iako u drukčijem obliku, ostaje prisutna i danas. U svojoj biti personalizam jest vapaj i poziv čovjeku da osvijesti svoje dostojanstvo i cjelovitost sebe kao osobe usmjerene prema usavršavanju svijeta i njegovu nadilaženju razumom i duhovnošću [9].

Kako ističu autori Šestak i Čulo, personalizam stavlja osobu u središte interesa i pridaje joj dvostruku ulogu: a) osoba je apsolutno središte i mjerilo za društvo i sve njegove institu-

cije te b) temelj za proglašavanje apsolutne univerzalnosti i solidarnosti među ljudima [10].

Personalizam, dakle, ni u jednoj svojoj definiciji ni u idealima personalističkih ideja ne odstupa od pojma „osobe“, koju je prvi definirao Boetije kao *naturae rationalis individua substantia* („individualna supstancija racionalne naravi“). U tome ga je kasnije slijedio sv. Toma Akvinski, kao i brojni drugi mislioci. Prema toj definiciji, osoba je individua te kao takva – cjelovita. Nije ju moguće relativizirati ni svesti na kategorije ili klase.

Potrebno je jasno razlikovati osobu (= individu) od individualizma. Suvremeno društvo potresa dvije krajnosti; s jedne strane dominira sveopći individualizam, a s druge strane svjedočimo rastu moći mase. Mediji nam svakodnevno predočuju sve veću moć mase, a političari našeg vremena sve se više obraćaju masama [9]. Ono što je lijek za ove dvije krajnosti jest dijalog. Čovjek je biće susreta i dijaloga.

Promotrimo li zdravstveni sustav, jedna od njegovih najvećih manjkavosti upravo je nedostatak dijaloga. Mnogi pacijenti koji uspoređuju javno zdravstvo s privatnim zdravstvenim praksama s pravom ističu da su se u privatnim ordinacijama osjećali bolje jer je komunikacija bila kvalitetnija. Bili su ljubaznije primljeni, postupci su im bili detaljno objašnjeni, tijek oporavka jasnije im je predstavljen, a dobili su i jasne upute o postupanju nakon boravka u bolnici.

Dijalog je jedno od ključnih načela personalizma. Važno je istaknuti da personalizam pravi dijalog shvaća ne samo kao situaciju u kojoj dvije osobe međusobno razgovaraju nego prije svega kao proces slušanja s ciljem razumijevanja – slušanja da bi se shvatilo i govorenja da bi se bilo shvaćeno [9].

Promatrajući zdravstvenu praksu u cjelini, a time i sestrinsku praksu, bez većeg se truda može zaključiti da među biomedicinskim, holističkim i personalističkim pristupima znatno prevladava biomedicinski pristup pacijentima. Njegova polazna točka redukcionističko je viđenje čovjeka u kojem se ljudsko svodi na mehanizam. Osoba se promatra u okvirima bolesti i disfunkcija, a cilj je ispraviti ili otkloniti poremećaj. Taj pristup temelji se na pozitivističkom, materijalističkom i naturalističkom svjetonazoru. Iako je donio golem napredak u razumijevanju ljudskog tijela i liječenju bolesti, s etičkog je aspekta ozbiljno ograničen jer zanemaruje čovjeka kao cjelinu [11].

Holistički pristup nadilazi prethodni promatrajući čovjeka kao jedinstvo tjelesnog, psihološkog, socijalnog i duhovnog. Skrb je usmjerena na osobu kao cjelinu. Međutim, određenu opasnost može predstavljati formalističko shvaćanje holizma kad se pristup svodi na mehaničko zadovoljenje svih aspekata umjesto na istinsku usmjerenost prema stvarnom poimanju osobe.

Personalistički pristup nadilazi oba prethodna pristupa. U njemu je osoba apsolutna vrijednost koja zaslužuje poštovanje i brigu. Čovjeka nije moguće „rastaviti“ na dijelove – um, tijelo i duh – jer oni čine jedinstvenu cjelinu. Svaka je osoba jedinstvena, neponovljiva i autonomna. Personalistički pristup izravno utječe na praksu zdravstvene skrbi jer ističe poštivanje dostojanstva pacijenta, njegove slobode i osobnih uvjerenja, kao i važnosti ljubavi i solidarnosti u međuljudskim odnosima [11].

Personalizam u odnosu na holistički pristup ide korak dalje: ne promatra osobu samo kroz „složene dimenzije“ koje treba zadovoljiti nego i kroz njezinu unutarnju vrijednost i dostojanstvo. Fokus nije usmjeren isključivo na zdravlje ili dobrobit, nego na samu jedinstvenost egzistencije i slobodu osobe. Zdravstvena njega u tom pristupu zadobiva novo svjetlo – postaje etički prožet čin u kojem se poštuje i afirmira subjektivnost osobe, a ne samo sredstvo ili put prema postizanju zdravlja.

Dakle, personalistički pristup nadilazi biomedicinski i holistički time što etiku i filozofiju ljudske vrijednosti postavlja u samo središte njege.

Implikacije za sestrinsku praksu

Sestrinski profesionalizam jest poželjan i koristan, ali sam po sebi nije dostatan za ostvarenje moralne vrijednosti sestrinske prakse [12]. Stoga je važno da svaka medicinska sestra uspješno usklađuje profesionalne vještine s nutarnjim vrijednostima koje je vode kroz svakodnevno djelovanje. Sestra koja djeluje u skladu s etikom skrbi i moralnim načelima osigurat će pacijentu kvalitetnu njegu i humani pristup te će ga osloboditi depersonalizacije, objektivizacije i rutinizacije u procesu skrbi.

Etički kodeks medicinskih sestara navodi da je „medicinska sestra osobno odgovorna u djelokrugu svoga rada za promicanje i zaštitu interesa i dostojanstva pacijenata“ [13]. Sestre nisu pasivne promatračice, nego aktivne sudionice u dvostrukom smislu. Prvo, neposredno sudjeluju u ostvarivanju najbolje moguće dobrobiti bolesnika. Drugo, posredstvom autonomne njegovateljske prakse pridonose ostvarivanju cjelokupne medicinske skrbi kao eminentno humanističke i etičke djelatnosti [14].

Otegotna okolnost u primjeni personalističkog pristupa pacijentu jest i opsežna birokratizacija koja zahtijeva znatan vremenski angažman [1]. Ipak, administrativne obveze ne smiju nadvladati odnos prema pacijentu. Nužno je uvijek uspostaviti profesionalnu bliskost s pacijentom, što predstavlja temelj terapijskog odnosa sestra – bolesnik [15]. Promatrati u pacijentu osobu koja aktivno sudjeluje na svojem putu oporavka i ozdravljenja iznimno je važno. Pacijent ne dolazi po uslugu, nego po pomoć; ne činimo umjesto njega, nego činimo s njim.

Zaključak

Tijekom posljednjih pedesetak godina pojam osobe zauzima središnje mjesto u teorijama sestrinstva [11]. Personalistički pristup u sestrinstvu nadilazi biomedicinski i holistički pristup jer čovjeka ne svodi na mehanizam ni na skup potreba, nego ga promatra kao osobu.

Takav pristup ima izravne implikacije na praksu sestrinske skrbi: poštivanje dostojanstva pacijenta, priznavanje njegove slobode, uključivanje obitelji, uvažavanje kulturnih i duhovnih dimenzija te isticanje brige kao bitnog obilježja ljudskosti. Time se sestrinstvo potvrđuje ne samo kao zdravstvena disciplina nego i kao humanistička profesija koja svoju praksu temelji na filozofsko-antropološkoj spoznaji da je čovjek – osoba.

Authors declare no conflict of interest.

Nema sukoba interesa.

Literatura

- [1] Domitrović I. Jesu li medicinske sestre dovoljno usmjerene prema pacijentu kao subjektu skrbi? *Sestrinski glasnik*. 2022; 27 (1): 55–59.
- [2] Henderson V. Osnovna načela zdravstvene njege. Zagreb: Hrvatska udruga za sestrinsku edukaciju; Hrvatsko udruženje medicinskih sestara; 1994.
- [3] Haeffner G. Filozofska antropologija. Zagreb: Naklada Breza; 2003.
- [4] Guardini R. Konac novoga vijeka. Split: Verbum; 2002.
- [5] Begić M, Golubović A. Dostojanstvo ljudske osobe i pravo na život. *JADR – Europski časopis za bioetiku*. 2017; 8 (1): 59–71.
- [6] United Nations. Opća deklaracija o ljudskim pravima [Internet]. *Narodne novine*; 1948 [pristupljeno 2. 10. 2025.]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html
- [7] Aramini M. Uvod u bioetiku. Zagreb: Kršćanska sadašnjost; 2009.
- [8] Wojtyła K. Osoba i čin. Split: Verbum; 2017.
- [9] Dadić B. Što personalizam može reći suvremenom čovjeku? *Filozofska istraživanja*. 2017; 37 (2): 257–69.
- [10] Čulo I, Šestak I. Personalizam: povijesni izvori i rasprostranjenost. *Obnovljeni život*. 2018; 73 (2): 183–96.
- [11] Abou Aldan D, Šestak I. Analysis of the person concept in nursing theories. *Disputatio Philosophica*. 2022; 24 (1): 43–56.
- [12] Matulić T. Oculis spiritualibus – sestrinstvo u ogledalu duha. *Duhovnost sestrinstva iznad procjepa profesije i prakse*. Bogoslovska smotra. 2012; 82 (2): 305–37.
- [13] Narodne novine. Zakon o sestrinstvu. Broj 121/03. Etički kodeks medicinskih sestara [Internet]. Zagreb: HKMS; 2005 [pristupljeno 2. 10. 2025.]. Dostupno na: http://www.hkms.hr/data/1321863874_853_mala_Eticki%20kodeks.pdf
- [14] Matulić T. Identitet, profesija i etika sestrinstva. *Bogoslovska smotra*. 2007; 77 (3): 727–44.
- [15] Kalauz S. Etika u sestrinstvu. Zagreb: Medicinska naklada; 2012.